

СЕКЦІЯ VIII. УКРАЇНА І СХІД

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-63>

Брильов Д. В.

ORCID: 0000-0001-6214-2782

доктор філософських наук,

старший науковий співробітник

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

МУСУЛЬМАНСЬКА ПРЕСА В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ТА ЇЇ РОЛЬ У СТВОРЕННІ ІСЛАМСЬКОГО ДИСКУРСУ

Важливим комплексним джерелом для дослідження історії ісламу в Україні є періодичні видання мусульманських громад та об'єднань, що різнопланово висвітлюють події життя українських мусульман. В українському релігієзнавстві мусульманській пресі було присвячено низку розвідок, зокрема можна виокремити дослідження одного з піонерів українського ісламознавства М. Кирюшка [1], оглядову роботу М. Якубовича [2] (на жаль, не позбавлену певних фактологічних помилок), аналіз репрезентацій ісламу в публікаціях газети “Арраїд” Д. Шестопаляця [3] та деякі інші. Водночас тема мусульманської преси в Україні залишається недостатньо дослідженою.

Мусульманська періодична преса дає змогу простежити зміни в адміністративному устрої мусульманської спільноти, відносини всередині неї, реакцію мусульманських лідерів на актуальні події, теологічні питання та загалом спостерігати особливості формування ісламського дискурсу в середовищі українських мусульман.

Перші друковані видання українських мусульман з'явилися вже в 1993 р., коли Благодійний фонд “Замзам” за сприяння Ісламського культурного центру в Києві почав видавати газету “Аль-Баян” (“Роз'яснення”), а Духовне управління мусульман Криму – газету “Хідаєт” (“Істинний шлях”). У березні 1994 р. вперше побачила світ газета “Мінарет”, яку видавало Духовне управління мусульман України, а в грудні 1998 р. – газета “Арраїд” (“Той, хто йде попереду”) громадської асоціації “Арраїд”.

Важливу роль у формуванні сучасного ісламського дискурсу в Україні відіграє газета “Мінарет”, заснована в березні 1994 р. Духовним

управлінням мусульман України. Вона виходила російською мовою з окремими публікаціями татарською в перші роки, згодом повністю перейшовши на російськомовний контент. Основні теми, що порушуються в цій газеті, – це насамперед богословські питання, які розглядаються як критерії правдивості. Зокрема, значна увага приділяється публікаціям класичних праць із віровчення (*акида*), ісламського права (*фікх*) та суфізму (*тасавуф*). Крім перекладів з арабської мови класичних праць, друкуються праці вчених, що мають особливе значення для мусульманських діаспор, які становлять основну масу українських мусульман, зокрема поволзьких татар. Наприклад, у “Мінареті” в перекладі зі старотатарської мови друкувалися праці відомого татарського богослова і суфія Зейнулли Расулева, а також праця з фікху “Кауаїд ал-іслам” (“Правила в ісламі”), видана в Казані в 1891 р. Своїми публікаціями класичних богословських праць та критикою реформістських течій в ісламі (на кшталт ваггабітів або “Братів-мусульман”) ДУМУ намагається сформувати дискурс, у якому ортодоксія у вигляді т. зв. “традиційного ісламу” (тобто сунізму) протистоїть гетеродоксії у вигляді “течій, що заблукали” (“Брати-мусульмани”, ваггабіти, Хізб ут-Тахрір).

Ще однією газетою, що суттєво впливає на формування ісламського дискурсу в Україні, є газета “Арраїд”, заснована в грудні 1998 р. Вона виходить не тільки російською мовою, а й арабською, причому змістове наповнення російського та арабського варіантів газети не є тотожним. Серед основних ідей, які постулюються в публікаціях, можна виокремити ідею “помірності”, “ал-васагї”, яка є однією зі шкіл сучасної реформістської думки в ісламі (насамперед представлена працями Юсуфа ал-Карадаві) й авторами публікацій в газеті “Арраїд” подається як ідеологічна платформа для розвитку ісламу в Україні та єдиний шлях для інтеграції мусульман в українське суспільство без відмови від мусульманської ідентичності.

Важливим складником дискурсу газет “Арраїд” та “Умма” є “палестинське питання”, зокрема в газеті “Арраїд” довгий час навіть була окрема рубрика “Палестинська панорама”. Акцентування “палестинського питання”, притаманне більшості реформістських рухів у сучасному ісламі, що ідеологічно близькі “Братам-мусульманам”, неминуче призвело і до антиізраїльської риторики, яка притаманна публікаціям як у газеті “Арраїд”, так і в газеті “Умма”, зокрема у вигляді взяття в лапки назви Держави Ізраїль (“Ізраїль”) або використання евфемізму “сіоністське утворення”.

У публікаціях газет “Арраїд” та “Умма” активно формується субдискурс фікху меншин (*фікх ал-акаліят*), який є складником дискурсу реформістського ісламу, що відкидає традиційний для сунізму принцип дотримання однієї богословсько-правової школи.

Література:

1. Кирюшко М. Ісламська освіта і преса – свідчення релігійної свободи для мусульман в Україні // Релігійна свобода. 2001. № 5. С. 79–82.
2. Якубович М. Мусульманська преса й книговидання в Україні: критичний огляд // РІСУ. 17 жовтня 2011. URL: https://risu.ua/musulmanska-presya-y-knigovidannya-v-ukrajini-kritichniy-oglyad_n51476
3. Шестопалець Д. Репрезентація ісламу в публікаціях газети “Араїд” // Українське релігієзнавство. 2013. № 67. С. 92–105.

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-64>

Зуб (Руденко) Н. М.

ORCID: 0000-0003-4789-9466

кандидат історичних наук,

молодший науковий співробітник відділу Євразійського степу

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ТЮРКСЬКІ НАРОДИ В КИЄВІ: ОСВІЧЕНІСТЬ ТА ОСВІТА У 20–30-ТІ РР. ХХ СТ. (ЗА АРХІВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)

Ключові слова: тюркські народи, Київ, національність, освіта, письменність, школа, архів.

Київ здавна відомий як культурний та освітній центр. Однак це не надто впливало на освіченість його мешканців, простого люду. Втім, на початок 20-х рр. ХХ ст., коли повсюди залунали гасла “Теть неписьменність!”, національні меншини Києва активно включилися в цей загальний рух.

Питання історії організації та розвитку освіти національних меншин України завжди цікавило дослідників. Однак про нечисленні меншини Києва існує не так багато досліджень. Найбільше долучилися до вивчення історії освіти та культури національних меншин, зокрема й східних народів, історики Г. Савченко та Л. Чорна [9, 11]. Вони зазначають, що “характерною рисою національних меншин, які сповідували мусульманство, був високий рівень неграмотності” [9, с. 124]. Звичайно, що справа не в релігії, а в доступі та можливостях здобути освіту. Аналіз